

Lucija Mulej

Matej Makarovič: Usmerjanje modernih družb. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, zbirka Sodobna družba, 2001
210 strani (ISBN 961-6294-35-0), 3.960 SIT

Pri založbi Znanstveno in publicistično središče je v zbirki Sodobna družba izšla znanstvena monografija Mateja Makaroviča pod naslovom Usmerjanje modernih družb. V njej se avtor loteva aktualne sociološke teme zadnjega desetletja, in sicer pojma modernosti in karakteristik držav in sistemov, ki so na prehodu v novo družbeno realnost ali pa so to tranzicijo že prešle. Osnovna ideja je nadgradnja Fukuyamovega teorema o "koncu velikih zgodb", ki naj bi jim bili priča v moderni. Vendar Matej Makarovič meni, da je današnji čas vse prej kot čas konca; gre namreč za nove entitete, ki nas neprestano postavljajo pred nove izzive. Tiranija množstva alternativ oziroma postmoderni slogan "anything goes" Mateja Makaroviča očitno ne prepriča. Centralno vprašanje njegove izrazito teoretične in sistematične študije je vprašanje o načinih in možnostih obvladovanja kompleksnosti vse bolj diferenciranih družb.

V prvem poglavju opredeli osnovne pojme, s katerimi operira skozi celotno študijo. Pojasni, da se kompleksnost v obliki diferenciacije sicer kaže kot rešitev, vendar pa po drugi strani pomeni problem. Naraščajoča kompleksnost sistemov in podsistemov namreč družbe (post)moderne postavlja pred največje izzive. Klasična odgovora na reševanje kompleksnosti, kot sta integracija in regulacija, se Mateju Makaroviču zdita obenem preohlapna in preskopa. Namesto tega vpelje termin koordinacije, ki pokriva predhodna pojma in ju nadgrajuje na nov način. Tako koordinacija zajame vse oblike družbene kompleksnosti, tako spontane kot tudi konsenzualne (str. 3). Rdeča nit knjige je strnjena v osrednjo hipotezo, ki se neposredno navezuje na koordinacijo. Gre namreč za tezo, da se nenačrtne in centralne oblike z rastjo družbene kompleksnosti nadgrajujejo z bolj načrtnimi in acentričnimi. Avtor tezo podkrepi z razmišljanjem klasikov ter s pojmi, kot so akter-sistem, evolucija, diferenciacija, selekcija itd. S tem želi utemeljiti izbiro termina koordinacije. Kot poudari na več mestih, regulacija in integracija za pojasnjevanje njegove teze ne ustezata, ker prehitro vodita do enostranskih interpretacij, ki so najbolj razvidne v dihotomiji akter-sistem. Kot vemo, so se takšne teorije prepogosto usmerjale k tezi o reifikaciji, kar avtor podrobneje sistematizira.

V drugem poglavju se analiza zoži na družbene sisteme. Opredeli tri idealno-tipske oblike diferenciacije družb, in sicer segmentarno, stratifikacijsko in funkcionalno. Prvi nivo je najenostavnejši, zato ga avtor pripisuje predmodernim družbam, drugega modernim, slednjega pa (post)modernim. Vendar na točki sedanjega časa obstaja prepletenost med vsemi tremi oblikami, in ta je bila, kot popolnoma upravičeno izpostavi avtor, prisotna v celotni evoluciji družb. Kljub zadržkom do superiorne pozicije zaključí, da obstaja najpomembnejši vidik diferenciacije moderne kompleksne družbe funkcionalna diferenciacija, ki lahko rešuje nekatere bistvene probleme segmentarne in stratifikacijske diferenciacije, in je zato neizogibna potreba sistema v pogojih visoke kompleksnosti.

Osnovno vprašanje, ki se zastavi v teoretizaciji modernih družb, je kompleksnost. Prvo in drugo poglavje avtor zastavi v smislu razčlenjevanja pojmov, ki kot nekakšen konsenz služijo kontemplaciji, vendar kot vsaka definicija pomenijo zožitev spoznavnega polja. To polje razširi v nadaljnjih dveh poglavjih. V tretjem poglavju se Matej Makarovič loti analize moderne družbe na podlagi dognanj socioloških klasikov. Z vidika koordiniranja klasičnih pristopov raziskuje družbo skozi štiri modele, introspektirane v študijah družb Webra, Durkheima, Marxa in Spencerja. Ti štiri modeli so: nenačrtno acentrični, nenačrtno centralni, načrtno centralni in načrtno acentrični. Prvi, nenačrtno acentrični model, najbolj izrazito ponazarjata tržna ekonomija in pluralistična politika. V ospredje avtor postavi pojem selekcije, kjer dolgoročno preživijo le tiste družbe, ki so

sposobne koordinirati notranjo kompleksnost. To logiko delovanja bi lahko ponazorili z načelom *laissez faire*.

Vendar pa acentričnost modela ne pomeni razsrediščenosti na vseh nivojih družbe; tudi najbolj brezobzirna tržna ekonomija ima svoja pravila igre, ki so najbolj prezentna na nivoju relativne načrtnosti posameznih enot. Vendar bi bilo izključno izhajanje iz tega modela zgrešeno, in ne bi moglo pojasniti drugih, prav tako pomembnih oblik družbenga usmerjanja. Avtor povzame, da je pretirano zanašanje na takšna tolmačenja resna pomanjkljivost Spencerjeve sociologije (organske analogije) in vzrok Durkheimovih kritik. Naslednji model, nenačrtno centralni, idealnotipsko odražajo običaji, tradicija in kulturni obrazci. Zagotavlja koordinacijo različnih enot iz centralne točke, vendar ta koordinacija seveda ne pomeni načrtnosti, pač pa gradnjo neke spontane usmeritve, kar ponazarja Durkheimova kolektivna zavest. Do sedaj opisana modela torej ne vključujeta akterja ali podsistema, ki bi v sistem kot celoto načrtno posegal. Zato je smiselna vpeljava naslednjih dveh modelov.

Model načrtno centralnosti je razviden v centralni koordinaciji, ki lahko nedvomno vključuje izrazite elemente načrtnosti. Logiko tega modela avtor ponazori (med drugimi) z Webom. Tu ne gre za odpravljanje mehanizmov koordinacije, pač pa za njihov nadaljni razvoj v popolnejše oblike, ki jo prinese birokracija. Kompleksnejše družbe namreč zahtevajo kompleksnejše oblike centralnega usmerjanja. Kot simbolni interakcionist, ki zagovarja intencionalnost akterja, Weber opozori na možnost birokracije kot železne kletke, ki pa v ta model nujno ne sodi. Izrazita centričnost oblasti, ki je patriarhalna ali patrimonialna tradicionalna oblast, v modernosti zaradi diferenciacije izgubi bazo, s čimer se sesuje. Vzrok za izgubo baze vsekakor tiči v različni naravi norm. V primeru patriarhalne družbe so vrednote tradicionalne, kar vključuje veliko mero diskrecije. V primeru moderne birokracije pa govorimo o pravni utemeljitvi, torej o racionalnosti norm in vrednot, kar naj bi avtomatično znižalo diskrecijo. Weber namreč birokrata ne zreducira na poslušno orodje, ki ne bi bilo zmožno inicative, čeprav resda načrtovanje prepušča politikom. Kakorkoli že, takšno razmišljanje pomeni poudarjanje določene načrtnosti, ki izhaja iz centralne instance. Zadnji model, ki ga odražajo nekorporativistični angažmaji in socialno partnerstvo, nakazuje slabljenje kolektivne zavesti. Sicer jo je moč – ob osamosvajanju ekonomije – kompenzirati z državno intervencijo, vendar je ta možnost omejena. Po Durkheimu možno pot iz dileme predstavljajo inermidiane asociacije, ki jih skladno s svojo teoretsko zastavitvijo razume kot usklajevalne; obratno pa jih v duhu Webrove teorije Makarovič interpretira (v nenačrtno acentričnem modelu) kot tekmovanje med različnimi izhodišči, ki so podvržena selekciji. Avtor nam v tretjem delu morda najbolj jasno predoči, da evolucijo razume kot rast družbene kompleksnosti, ki se evolutivno odraža v štirih modelih, kjer zadnji tip, in sicer načrtno acentrični model (ki sicer ima svoje omejitve), predstavlja slednjo točko razvoja.

Četrto poglavje pomeni nadgradnjo osnovne sheme štirih modelov skozi prispevke novejših avtorjev, kjer Matej Makarovič posebno pozornost nameni Luhmannu, Parsonsu in Habermasu. Prvi model (nenačrtno acentrični) avtor prikaže skozi Parsonsovo kritiko utilitarizma ter Parsonsovo, Luhmannovo in Habermasovo kritiko pluralizma, trga in tekmovanja. Logika tega modela je najbolj očitna v odnosih med funkcionalnimi podistemi družbe. Vsi navedeni teoretiki, na katere se avtor v tem poglavju sklicuje, namreč sprejemajo načelo funkcionalne diferenciacije. Če se izrazim s Parsonsovo interpretacijo, vsak podsistem oblikuje svoje odnose do okolja prek input-output delovanja. Le-ta funkcionira kot dvojna izmenjava. Habermas na tej točki (dvojne izmenjave) naleti na problem sistemske kolonizacije, kjer nek podsistem (na primer ekonomija-denar, politika-moč) deluje po sebi lastni logiki in je s tem ločen od življenjskega sveta. Luhmann te represije ne zapazi, ali kot pravi avtor, vrenotno-kulturni center, ki usmerja, ni potreben. Luhmann namreč predoča, da je določena usmerjenost k širši družbi ponotranjena že v sami logiki funkcionalnega podsistema. V nadaljevanju Matej Makarovič predstavi nenačrtno centralni model na podlagi Parsonsove AGIL sheme. V tem kontekstu je smiselna zlasti funkcija L, t.j. latentnost vrednot. Latentno vzdrževanje vzorcev namreč nakazuje osrednjo logiko modernosti, kjer ne gre

več za apriorno določanje smisla s strani zgolj enega centra, pač pa za pluralistične rede vrednot. V jeziku Habermasa ta model lahko povežemo s komunikativno racionalnostjo, ko pa vključimo Luhmannovo razmišljanje, se model zakomplicira, na kar avtor ponazarja na več mestih. Luhmann s konceptom referenčnosti vloge drugega modela praktično odpravlja in s tem pripisuje preveliko vlogo funkcionalni diferenciaciji in zanemara segmentarno in stratifikacijsko. Matej Makarovič te ugotovitve sooča na številnih nivojih obravnave, tako na pojmu inkluzije, vrednotne generalizacije, kolonizacije vrednotnih sfer itd. (str.105)

Načrtno centralni model se nanaša na funkcijo G, torej na doseganje ciljev, s čimer nakazuje vidik načrtnosti v delovanju. V ospredju je kolektivna usmerjenost, ki se največkrat povezuje s centralnimi družbenimi instancami. Zadnji, načrtno acentrični model, ponudi idejo srednje poti med navedenimi štirimi modeli. Avtor večkrat opozarja na pomanjkljivosti posameznih modelov, kar je sicer značilnost modelov in definicij nasploh. Gre za iskanje alternative med (ne)načrtnostjo in (a)centričnostjo. Na tem mestu govorimo o pogajalskih omrežjih in sistemih; že Parsons nakazuje takšno razmišljanje v tržnem, centralno-planskem ali pogajalskem modelu. Matej Makarovič torej na primeru novejših avtorjev (kot tudi predhodno obravnavanih klasikih) potrjuje osrednjo hipotezo: evolucija družb vodi v acentričnost in načrtnost delovanja.

V zadnjem delu se posveča različnim kombinacijam modelov. Na eni strani vključuje tri oblike diferenciacije, na drugi pa štiri modele, in sicer oba centrična in acentrična. Za vsakega posebej skuša najti empirične podkrepite, a obenem pojasnjuje, da je postopek empiričnega dokazovanja zaradi obsežne komparativne in zgodovinske analize praktično nemogoč. Vsekakor dokaže trend evolucije k načrtnosti in acentričnosti, kar seveda ne pomeni, da je potrebno alternativne možnosti izključiti, saj ponuja njihovo vmestitev v nove družbene pogoje.

Kakorkoli že, moderne družbe ostajajo sinonim za kompleksnost in hkrati za izjemen potencial koordinacije. Sama evolucija ni prinesla zgolj večje kompleksnosti, pač pa hkrati sredstva za njeno obvladovanje. Družbeni sistemi tako nujno niso nekaj danega, pač pa tudi nosilec ter predmet načrtovanja. Matej Makarovič skozi množice primerov dokazuje, kako nesmiselno je zanašanje na zgolj posamične modele, ki idealnotipsko vodijo do stagnacije ali obratnih učinkov, kar nam empirično dokazujejo izkušnje različnih "izmov".

Boštjan Šaver

eds. Susan Birrell, Mary McDonald: Reading Sport: Critical Essays on Power and Representation. Boston: Northeastern University Press, 2000 326 pages (ISBN 1-55553-429-5), 22.50 USD

Reading Sport is an anthology with a clear thesis: structures of dominance expressed around what we call the power lines of race, class, gender, and sexuality do not work independently and thus cannot be understood in isolation from one another. Moreover, because they operate in historically specific ways with identifiable consequences, we must develop theoretical and methodological practices capable of capturing that complexity. The essays provide analyses of sporting events, people and media in order to organize understanding and action by exploring power relations. Their ideas follow from recent critical work in sport, particularly the theoretical approach known as critical cultural studies: power as a central focus for understanding social life. All the essays are concerned with the reproduction of power through ideological means. The easiest way to get to ideology is through the media, surrounded as we are by mediated accounts and narratives (p. 13). As key questions we can ask ourselves, are there any other ways of reading sport?